

SVENSK HÖST

Trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle

Sören Holmberg/Lennart Weibull (red)

REKORDSTORT STÖD FÖR ATT ANVÄNDA KÄRNKRAFTEN

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraften är inte en fråga som hamnar högt på svenska folkets dagordning över viktiga samhällsfrågor eller problem. I SOM-studien 2008 är det enbart 2 procent av svarspersonerna som nämner energi eller kärnkraft som en viktig fråga. Det betyder att frågan placerar sig på 14:e plats på listan över medborgarnas viktiga samhällsfrågor. Annorlunda var det i slutet av 1970-talet då kärnkraften toppade motsvarande listor över viktiga valfrågor för väljarna (Holmberg, Westerståhl, Branzén 1977, Holmberg 1981). Men sedan dess har kärnkraften hållit sig längre ned på listan. Som bäst kring 8:e till 10:e plats i SOM-undersökningarna åren efter Tjernobylyolyckan och med en andel på 11 procent som högst 1990. Under de senaste decennierna sedan 1991 har andelen svenskar som utpekar kärnkraften som en viktig fråga hållit sig kring beskedliga 1-3 procent. Kärnkraftsfrågan är inte längre lika het som den var för tjugo-trettio år sedan.

Om Alliansregeringens utspel i februari 2009 – om att kärnkraften inte skall avvecklas och att nya reaktorer kan byggas som ersättning för de nuvarande tio – gör frågan het igen får vi se i SOM-mätningen 2009. Hösten 2008 när den senaste SOM-undersökningen gjordes var i vilket fall energi och kärnkraft fortfarande en avvalnad samhällsfråga för de allra flesta svenskar.

Vad som har hänt sedan kärnkraften förlorade sin topposition på listan över viktiga frågor är att opinionen har svängt om mycket drastiskt. Kärnkraftsmotståndet har tappat samtidigt som andelen personer som vill använda kärnkraften blivit fler. Vid tiden för folkomröstningen 1980 ville 66 procent avveckla kärnkraften på lång sikt. Då var det endast 30 procent som önskade använda kärnkraften långsiktigt. Efter Tjernobylyolyckan 1986 steg andelen som ville avveckla kärnkraften till 75 procent samtidigt som andelen som önskade använda kärnkraften sjönk till rekordlåga 12 procent. Men opinionseffekten av Tjernobylykatastrofen klingade av relativt snabbt. Redan 1988 var avvecklingsåsikten tillbaka på ett stöd om 66 procent och har fortsatt att minska mer eller mindre kontinuerligt sedan dess.

Men ledningen för kärnkraftsmotståndet var fortfarande stort under hela 1990-talet med cirka 60 procent för en långsiktig avveckling mot cirka 25 procent för att använda kärnkraften. Det var först när avvecklingen verkligen kom igång 1999 i och med stängningen av första reaktorn i Barsebäck som kärnkraftsanhängarna fick stark vind i seglen och började öka högst påtagligt – från 26 procent 1999 till 50 procent 2005 när den andra reaktorn ställdes av i Barsebäck. Samtidigt tappade kärnkraftsmotståndarna stöd från 50 procent 1999 till 33 procent 2005. Opinions-

läget blev helt omkastat. Användaropinionen kom i ledarställning och har innehaft den positionen sedan 2003. I SOM-institutets senaste mätning 2008 stöder 51 procent att kärnkraften skall användas långsiktigt i Sverige. Avvecklingsplanen har endast stöd av 31 procent. Andelen personer utan åsikt är 18 procent. Resultaten presenteras i mer detalj i tabell 1 och figur 1.

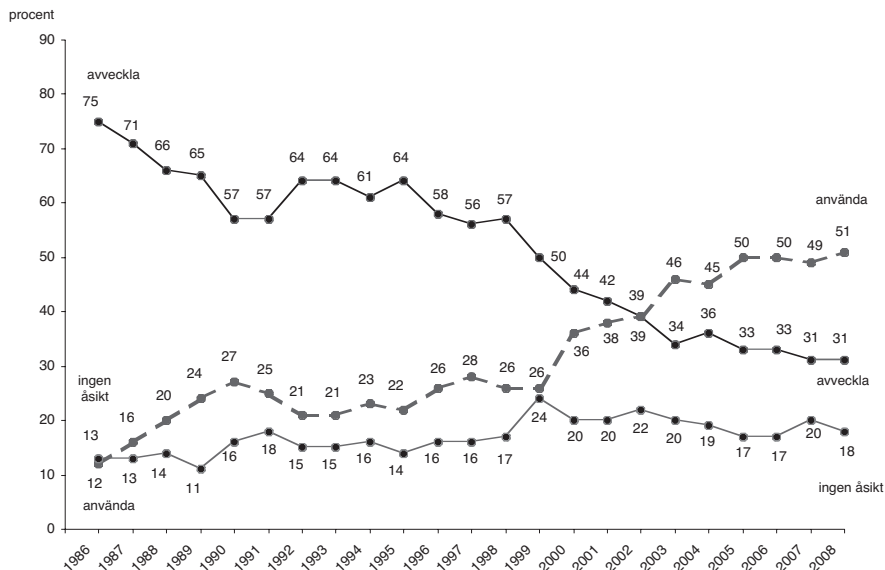
Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

fråga: ”Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?”

åsikt	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
avveckla kärnkraften snarast	22	19	17	16	15	14	12	12	11	9	10	8	9
avveckla kärnkraften, men använd de kärn- kraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut	31	32	40	34	29	28	27	22	25	24	23	23	22
använd kärnkraften och förnya efterhand kärn- kraftsreaktorerna, men bygg inga fler	18	19	21	19	26	29	28	31	30	33	33	31	30
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkrafts- reaktorer i framtiden	6	7	5	7	10	9	11	15	15	17	17	18	21
ingen bestämd åsikt/ ej svar	23	23	17	24	20	20	22	20	19	17	17	20	18
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740	1703	1704	1739	1777	1818	1774	1724	1629	3435	3259
andel avveckla	53	51	57	50	44	42	39	34	36	33	33	31	31
andel använda	24	26	26	26	36	38	39	46	45	50	50	49	51
övertikt avveckla	+29	+25	+31	+24	+8	+4	±0	-12	-9	-17	-17	-18	-20

Kommentar: Frågeformuleringen år 2000 – 2004 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svarsalternativet ”avveckla kärnkraften senast till år 2010” ändrades 2005 till ”avveckla kärnkraften snarast”.

Figur 1 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt? Opinionsutvecklingen 1986-2008 (procent)

Kommentar: Se tabell 1 för enkätfrågans utformning år 2008. Svarsalternativ 1-2 har definierats som "avveckla" medan svarsalternativ 3-4 klassificerats som "använda". Åren 1986-1997 respektive 1996-1999 användes delvis annorlunda enkätfrågor. I figur 1 används den äldre femdelade enkätfrågan för åren 1986 – 1997 och den nya fyrdelade därefter.

De flesta som tycker att kärnkraften långsiktigt skall användas väljer i SOM-studien svarsalternativet "använd kärnkraften och förnya efter hand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler". Totalt 30 procent av svarspersonerna 2008 väljer det alternativet. Något färre personer bland dem med användaråsikt väljer svarsalternativet "använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden". Andelen som tycker så är 21 procent 2008, en uppgång från 18 procent 2007 och från 6 procent 1996. Stödet för att satsa på fler reaktorer i framtiden växer långsamt i Sverige. Vår tolkning av bestämningen fler reaktorer i framtiden är fler än nuvarande tio. En sådan åsikt har stöd av 21 procent av svarspersonerna i SOM-undersökningen 2008; fortfarande en minoritet, men en tillväxande minoritet.

Resultatet från en annan SOM-fråga om inställningen till olika energislag understryker ytterligare att opinionsstödet för en offensiv satsning på kärnkraften har stärkts i Sverige under 2000-talet. Andelen personer som tycker att Sverige bör satsa mer på kärnkraften under de närmaste 5-10 åren har ökat från 9 procent 1999 till 19 procent 2008. Men 19 procent är ingen majoritet. De flesta vill bara satsa på kärnkraften som idag (31 procent) eller satsa mindre än idag (26 procent) eller helt avstå från kärnkraften (16 procent). Andelen som inte tar ställning är 8 procent

(Hedberg och Holmberg 2009). Svaret satsa mer på kärnkraften i framtiden kan tolkas som att fler reaktorer ska byggas än nuvarande tio. Den åsikten har i så fall 19 procent av SOMs svarspersoner 2008.

Åsikten att vi i Sverige skall bygga *fler kärnkraftsreaktorer än nuvarande tio* har alltså inget majoritetsstöd – långt därifrån. Därmed inte sagt att den allmänna opinionen inte skulle stödja Alliansregeringens idé att göra det möjligt att ersätta nuvarande tio reaktorer med nya när de gamla tjänat ut. Det har vi inte frågat om i SOM-undersökningarna – inte ännu. Men opinionsmätningar genomförda av Sifo och Synovate i februari 2009 tyder på ett majoritetsstöd för idén att avveckla avvecklingsplanen och öppna upp för möjligheten att ersätta de gamla tio reaktorerna med nya. Den blå-gröna oppositionens kvarhållande vid avvecklingsplanen för kärnkraften har inget majoritetsstöd bland svenska folket. Det har den inte haft sedan början av 2000-talet då användaropinionen gick om avvecklaropinionen i Sverige.

Socioekonomiska åsiktsmönster

De socioekonomiska grupper som redan vid tiden för folkomröstningen 1980 tenderade att var för respektive emot kärnkraften uppvisar fortfarande idag samma mönster (Holmberg och Asp 1984). Alla sociala grupper har blivit mer positiva till att använda kärnkraften. Åsiktsförändringarna har i stort sett skett parallellt i de flesta grupper. Gamla motsättningar kvarstår om än på en allmänt mer positiv nivå till kärnkraften.

Om vi ser på användaråsikten återfinns den mest hos män, de äldsta, högre tjänstemän och höginkomsttagare. Svagast stöd för att långsiktigt använda kärnkraften hittar vi bland kvinnor, bland de unga, bland arbetare och bland låginkomsttagare. Mönstret är tydligt. Kärnkraften har ett klart starkare stöd bland grupper i samhällets centrum än bland grupper ute i samhällets periferi, för att använda en terminologi som Johan Galtung lanserat. Kärnkraftsfrågan har fortfarande ett drag av både könskamp och generationskamp. Kärnkraftssamhället är mer en dröm för äldre män än yngre kvinnor.

Politiska och ideologiska motsättningar

Även om flera åsiktsskillnader mellan olika sociala grupper är stora i kärnkraftsfrågan är motsvarande åsiktsskillnader oftast än större mellan olika partipolitiska eller ideologiska grupper. Kampen om kärnkraften är mer en politisk än en social motsättning. Över tid har exempelvis kärnkraften blivit alltmer av en vänster-högerfråga. Så var det inte när frågan politiserades på 1970-talet. Men idag är det tydligt så att stödet för användarlinjen är starkast bland personer som identifierar sig själva ideologiskt som klart till höger. I den ideologiska högergruppen ville hel 73 procent använda kärnkraften långsiktigt i SOM-undersökningen 2008. Motsvarande andel bland personer klart till vänster är endast 36 procent (se tabell 2). Den tidigare alternativa kärnkraftsdimensionen har idag uppslukats av den traditionella vänster-högerdimensionen i svensk politik.

Tabell 2 Avveckla eller använda kärnkraften långsiktigt efter olika social och politiska variabler (procent)

	avveckla snarast	avveckla, men använd reaktorerna tills de tjänat ut	använd och förnya, bygg ej fler	använd och satsa på fler reaktorer	ingen åsikt/ ej svar	summa procent	antal personer	övertikt avveckla
<i>kön</i>								
man	6	18	31	33	12	100	1529	-40
kvinnor	11	27	29	10	23	100	1730	-1
<i>ålder</i>								
15-30	12	23	25	11	29	100	598	-1
31-60	10	25	30	19	16	100	1620	-14
61-85	5	19	33	27	16	100	1041	-36
<i>utbildning</i>								
grundnivå	6	20	28	22	24	100	737	-24
mellanivå	9	20	31	20	20	100	1387	-22
universitet/högskola	10	28	31	21	10	100	1061	-14
<i>hushållsinkomst</i>								
mycket låg	10	26	21	15	28	100	512	±0
ganska låg	9	23	30	18	20	100	543	-16
medel	8	23	32	23	14	100	914	-24
ganska hög	9	23	34	19	15	100	422	-21
mycket hög	8	21	33	27	11	100	653	-31
<i>bostadsort</i>								
landsbygd	8	27	27	22	16	100	475	-14
tätort	9	22	29	19	21	100	797	-17
stad	8	22	31	22	17	100	1445	-23
Stockholm/Göteborg/Malmö	11	23	31	19	16	100	506	-16
<i>vänster-höger dimension</i>								
klart till vänster	17	32	23	13	15	100	370	+13
något till vänster	11	30	31	13	15	100	741	-3
varken vänster eller höger	9	21	29	17	24	100	986	-16
något till höger	4	18	35	30	13	100	755	-43
klart till höger	3	12	33	40	12	100	298	-58
<i>grön-grå dimension</i>								
klart åt det gröna hållet	23	32	21	11	13	100	526	+23
något åt det gröna hållet	9	28	34	14	15	100	1039	-11
varken grön eller grå	4	19	34	21	22	100	974	-32
något åt det gråa hållet	4	14	33	39	10	100	424	-54
klart åt det gråa hållet	4	10	21	55	10	100	139	-62
<i>partisynpati</i>								
V	23	33	18	11	15	100	186	+27
S	9	25	30	16	20	100	1185	-12
MP	26	36	19	4	15	100	236	+39
C	11	37	24	13	15	100	166	+11
FP	2	17	36	29	16	100	209	-46
KD	9	20	36	18	17	100	123	-25
M	3	13	38	35	11	100	724	-57
SD	6	16	29	33	16	100	141	-40
övrigt parti	13	26	26	13	22	100	61	±0
inget parti	5	15	24	14	42	100	228	-18
<i>klimatförändring som hot mot miljön</i>								
inte särskilt stort hot	5	16	32	33	14	100	569	-44
ganska stort hot	7	29	34	15	15	100	434	-13
mycket stort hot	14	25	29	14	18	100	538	-4
<i>kärnavfallshantering som hot mot miljön</i>								
inte särskilt stort hot	2	11	34	43	10	100	484	-64
ganska stort hot	6	29	33	14	18	100	592	-12
mycket stort hot	18	28	26	8	20	100	463	+12
samtliga	9	22	30	21	18	100	3259	-20

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1. Resultaten gäller för år 2008. Hushåll med inkomster mellan 0 – 200 000 kr har kategoriserats som mycket låg, mellan 201 000 och 300 000 kr som ganska låg, mellan 301 000 – 500 000 kr som medel, mellan 501 000 – 600 000 kr som ganska hög och mer än 601 000 kr som mycket hög. Måttet på den gröna dimensionen bygger på en fråga om ett miljövänligt samhälle. Frågan är formulerad som ett förslag där svars-personerna ombeds bedöma om förslaget är mycket bra, ganska bra, varken bra eller dåligt, ganska dåligt eller mycket dåligt. Frågeformulering var: "Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt". Skalan från "mycket bra förslag" till "mycket dåligt förslag" har i tabellen omtolkats till ytterpunkter på en grön-grå dimension där "mycket bra förslag" motsvarar "klart åt det gröna hållet" och "mycket dåligt förslag" motsvarar "klart åt det gråa hållet". Människors vänster-högerideologi har mätts med en självklassificeringsfråga. Frågan om klimatförändringarnas hot mot miljön löd: "Hur stort hot mot miljön anser Du klimatförändringar är. Svartalernativet utgjorde av en skala från 1 – 10 där 1 står för mycket litet hot och 10 för mycket stort hot. I tabellen har svar från 1 till 7 slagits samman till "inte särskilt stort hot", 8 – 9 till "ganska stort hot" och 10 till "mycket stort hot". Frågan om kärnavfallshantering som hot mot miljön löd: "Hur stort hot mot miljön anser Du hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall är?". Svartalernativet utgjordes av en skala från 1 – 10 där 1 står för mycket litet hot och 10 för mycket stort hot. I tabellen har svar från 1 till 5 slagits samman till "inte särskilt stort hot", 6 – 9 till "ganska stort hot" och 10 till "mycket stort hot".

Men kärnkraften har också klara kopplingar till en ekologisk grön-grå attityddimension. Personer med en tydlig grön åsiktslutning är mycket mindre positiva till att använda kärnkraften (32 procent 2008) än personer som åsiktsmässigt är "klart åt det gråa hållet" (76 procent 2008). Bland människor längst ut åt det gråa hållet finns till och med en majoritet för att bygga fler kärnkraftsreaktorer i Sverige (55 procent). Bland personer längst ut åt det gröna hållet är motsvarande andel endast 11 procent.

Debatten om klimathotet kan illustrera sambandet mellan kärnkraftsåsikt och miljömässig ekologi. Bland personer som ser klimatförändringarna som ett mycket stort hot mot miljön önskar 43 procent använda kärnkraften på lång sikt. Bland personer som tvärtom uppfattar klimatutvecklingen som ett "inte särskilt stort hot mot miljön" vill fler använda kärnkraften (65 procent). Mest positiva till kärnkraften är alltså de som är *minst* oroade över klimatförändringarna (se tabell 2). De som är mest oroade är minst positiva till kärnkraft. Kärnkraftsförespråkarna har hittills inte med hjälp av klimatfrågan lyckats få med sig en majoritet av personer med grön ideologi och som ser klimatutvecklingen som ett stort miljöhot. Kärnkraftsförespråkarna har haft lättare att få med sig personer som *inte* ser klimatförändringen som ett hot mot miljön.

De partipolitiska åsiktsmönstren i kärnkraftsfrågan har stora likheter med hur det såg ut vid tiden för folkomröstningen 1980. Men vissa förändringar har också skett. Mest stöd för användarlinjen finns idag bland moderata (73 procent) och folkpartistiska sympatisörer (64 procent). I folkomröstningen tenderade de att rösta för linje 1 (det mest kärnkraftspositiva alternativet om än på pappret ett avvecklingsalternativ) i moderaternas fall och för linje 2 (som skulle avveckla kärnkraften med förnuft) när det gäller FP-sympatisörerna. Folkpartisterna har alltså klart bytt åsikt

sedan 1980. Då ville de avveckla kärnkraften. Nu vill de använda den. Starkt stöd för kärnkraften finns idag också bland sverigedemokrater (62 procent). Det partiet fanns inte 1980.

Två andra partier som också bytt fot i kärnkraftsfrågan sedan 1980 är Kristdemokraterna och Centerpartiet. Då var båda anhängare av linje 3 (avvecklingsalternativet). I och med Alliansregeringens avveckling av avvecklingsplanen 2009 har både KD och C idag lämnat avvecklingslinjen och anslutit sig till åsikten att kärnkraften skall användas. I SOM-mätningen hösten 2008 – innan Alliansregeringens nya energipolitik fastslagits – visar det sig att en majoritet av KD:s sympatisörer redan anslutit sig till användarlinjen (54 procent). Bland C-sympatisörer var det dock fortfarande fler som var för att avveckla kärnkraften (48 procent) än som ville använda den (37 procent).

Partierna till vänster om mitten har inte bytt kärnkraftspolitik på samma sätt. Vänsterpartiet stödde linje 3 1980 och såväl partiet som sympatisörerna är fortfarande för att avveckla kärnkraften, med 56 procent för att avveckla mot 29 procent för att använda 2008. Miljöpartiet, som inte fanns 1980, uppvisar liknande åsikter bland sina sympatisörer med 62 procent på avvecklarsidan mot 23 procent för att använda kärnkraften.

Socialdemokratiska partiet stod bakom linje 2:s ”förnuftiga” avvecklingsalternativ i folkomröstningen. Partiet är fortfarande idag för en långsiktig kärnkraftsavveckling. Bland väljarna 1980 röstade en klar majoritet av Socialdemokraternas sympatisörer för linje 2 (74 procent). Bland dagens Socialdemokratiska sympatisörer är det dock endast en minoritet som stödjer tanken på en kärnkraftsavveckling (34 procent 2008). Opinionsövertikten bland S-sympatisörer är idag för att långsiktigt använda kärnkraften (46 procent 2008). Socialdemokratiska partiet har alltså förblivit avvecklingstanken trogen medan de flesta av partiets sympatisörer har övergivit avvecklingstanken. Partiet har inte längre med sig flertalet sympatisörerna när det gäller kärnkraftens avveckling. Det har Socialdemokratiska partiet inte haft sedan 2002 enligt SOM-undersökningarna (Holmberg 2003).

Avveckling eller ej – valet 2010 avgör?

I folkopinionen avvecklades kärnkraftens avvecklingsplan redan 2003. Det var då som avvecklingsopinionen för första gången sedan folkomröstningen 1980 fick ett svagare stöd än användarlinjen, med endast 34 procent för en avveckling mot 46 procent för att långsiktigt använda kärnkraften. Sedan dess har användarlinjen fått ytterligare stöd och omfattar hösten 2008 51 procent av folket mot 31 procent för att avveckla kärnkraften. Bland partiernas sympatisörer fanns 2008 en opinionsövertikt eller majoritet för att använda kärnkraften bland alla Allianspartiernas sympatisörer – utom bland C-sympatisörer, bland SD-sympatisörer och bland Socialdemokratiska sympatisörer. En övertikt för att avveckla kärnkraften fanns bland V, MP och C-sympatisörer.

På partinivå är numera alla fyra Allianspartierna policymässigt för att använda kärnkraften. Inom den röd-gröna oppositionen är enigheten lika stor, men man är enig om att långsiktigt avveckla kärnkraften. Allt är med andra ord upplagt för en strid om kärnkraftens framtid i valet 2010. I en sådan kamp går M, FP, SD och MP in med någorlunda starkt stöd för partilinjerna bland de egna sympatisörerna. För främst S och C, vars sympatisörer är delade bra nära mittitu – men också i viss mån för V och KD – är opinionsstödet bland de egna skakigare. Så sent som hösten 2008 hade Centerpartiet inte med en övervikt bland de egna sympatisörerna på partiets nya användarlinje i kärnkraftsfrågan. Och S-ledningen stod inför en opinionsövervikt som var mot en avveckling samtidigt som ledningen tog ställning för en kärnkraftsavveckling.

Kärnkraften var 1976 med och fällde regeringen Palme (S). Fälldins och Centerpartiets kärnkraftsmotstånd hjälpte de borgerliga till en knapp seger. Opinionsklimatet var då klart negativt för kärnkraften och det missgynnade Socialdemokraterna och gynnade Centern (Holmberg, Westerståhl, Branzén 1977, Petersson 1977). Nu är opinionsklimatet klart mer positivt för kärnkraften. Kanske kan det missgynna Socialdemokraterna igen, nu när partiet är för en kärnkraftsavveckling? Och gynna Centern och de övriga partierna i Alliansen som numer är för kärnkraften.

Kärnkraften kanske faller utmanaren Sahlin (S) 2010, precis som den fällde titelförsvaren Palme (S) 1976? Ironiskt nog förlorar Socialdemokraterna i så fall två gånger på kärnkraften – och Centerpartiet vinner två gånger – men från helt olika utgångspunkter. I valet 1976 var S för kärnkraft och C emot. Centerpartiet vann. I valet 2010 kommer både S och C att ha bytt ståndpunkt. S är nu emot kärnkraft medan C är för. Och C vinner? Det gemensamma draget är att Socialdemokraterna såväl 1976 som eventuellt 2010 har utkämpat valen med väljaropinionens övervikt emot sig medan Centerpartiet i båda tillfällena haft opinionsövervikten på sin sida.

Det är oftast tuffare att utkämpa ett val i opinionsmässig motvind som S gjorde 1976 än i medvind som C gjorde samma år. I valet 2010 kan historien upprepa sig när det gäller kärnkraftsfrågan. De röd-gröna partierna riskerar att utkämpa valet i motvind medan Allianspartierna i regeringen kan få medvind. En stor skillnad dock mellan 1976 och nu är att då upplevdes kärnkraften som en viktig fråga av många väljare; en fråga som påverkade röstandet. Bland dagens väljare är det än så länge mycket få som uppfattar kärnkraften som en viktig fråga. Och då kommer den kanske inte heller att bli en central valfråga för många väljare.

Opinion måste kombineras med upplevd viktighet annars händer inte mycket i valbåset. Alliansen måste inte bara behålla sitt nuvarande opinionsövertag i kärnkraftsfrågan. Den måste också få många väljare att tycka att energi- och kärnkraftsfrågorna är viktiga. Om Allianspartierna lyckas med det får vi en första indikation om på valnatten 2010. Ler Maud har det gått, ler Mona har det inte gått.

Referenser

- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2009). *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet/Energimyndigheten.
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl (1977). *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Publica.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent (1984). *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Publica.
- Holmberg, Sören (2003). Kärnkraftsanhängarna vinner terräng. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknad*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Publica.
- Petersson, Olof (1977). *Väljarna och valet 1976*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.